

Sağlığın Geliştirilmesinde Hayvan Destekli Uygulamaların Rolü*
The Role of Animal-Assisted Practices in Health Promotion

** Ayşe DOST¹ Sümeyye GENCER¹ Senanur YAŞAR¹
 Zehra KORKMAZ¹ Rabia Nur DOĞRU¹

¹ Bezmialem Vakıf Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İstanbul, Türkiye.

Bu çalışma, 11-13 Ocak 2023 tarihlerinde çevrimiçi olarak düzenlenen 3.Uluslararası 4.Ulusal Halk Sağlığı Hemşireliği Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Öz

Hasta bakımında kullanılan rutin tedavilerin yanında destekleyici uygulamaları dahil etmek, biyopsikososyal yönden tam bir iyilik halinin kazanılması ve korunmasına yardımcı olacaktır. Bunu sağlamak adına bireylerin üzerindeki hastalık etkilerini en aza indirmek ve yaşam standartlarını optimum seviyeye çıkarmak için rehabilitasyon programları geliştirilmelidir. Rehabilitasyon programlarının istenilen amaçlara ulaşabilmesi için destek alınan uygulamalardan biri de hayvan destekli uygulamalardır. Hayvan destekli uygulamanın yaygın gelişimsel bozukluklar, davranış bozukluğu, anksiyete, yalnızlık duygusu, ajitasyon, ağrı, stres ve depresyon, şizofreni, demans, Alzheimer gibi ruhsal semptom ve hastalıklarda ve kanser, AIDS, afazi, kardiyovasküler hastalıklar, diyabet, solunum sistemi hastalıkları, inme gibi fiziksel hastalıklarda hastalık semptomlarını hafifletmek ve yaşam kalitesini artırmada olumlu etkileri olduğu belirtilmiştir. Literatür incelendiğinde hayvan destekli uygulamalarla ilgili çalışmaların yurt dışında yaygın olduğu ancak ülkemizde yok denecek kadar az olduğu bildirilmektedir. Hemşirelik girişimi olarak hayvan destekli uygulamalara yönelik çalışmaların artırılmasına ihtiyaç vardır. Bu derlemenin amacı sağlığın geliştirilmesinde hayvan destekli uygulamaların rolünü literatür eşliğinde incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Hayvan destekli uygulama, sağlığın geliştirilmesi, sağlığın korunması

* Geliş Tarihi: 27.12.2022 / Kabul Tarihi: 10.12.2023

**Sorumlu Yazar e-mail: ayse.dost@bezmialem.edu.tr

Atıf; Dost, A., Gencer, S., Yaşar, S., Korkmaz, Z., & Doğru, R.N. (2023). Sağlığın geliştirilmesinde hayvan destekli uygulamaların rolü. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 5(3), 322-334. <https://doi.org/10.54061/jphn.1222502>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International License.

Abstract

Including supportive applications alongside routine treatments used in patient care will help to achieve and maintain a full biopsychosocial well-being. In order to achieve this, rehabilitation programs should be developed to minimize the effects of disease on individuals and to optimize their living standards. One of the applications that receive support for rehabilitation programs to achieve the desired goals is animal-assisted interventions. Animal-assisted intervention made with various pets and having many uses, it shows results with different mechanisms of action according to the type of disease and the personal characteristics of the patient. Animal-assisted intervention can be used to treat pervasive developmental disorders, behavioral disorders, anxiety, loneliness, agitation, pain, stress and depression, schizophrenia, dementia, mental symptoms and diseases such as Alzheimer's and cancer, AIDS, aphasia, cardiovascular diseases, diabetes, respiratory system diseases, stroke. It has been found that it has positive effects in alleviating the symptoms of physical diseases such as physical diseases and increasing the quality of life. When the literature is examined, it is reported that studies on animal-assisted interventions are common abroad, but they are almost nonexistent in our country. There is a need to increase studies on animal-assisted practices as a nursing intervention. The purpose of this review is to examine the role of animal-assisted interventions in health promotion in the light of literature.

Keywords: Animal assisted intervention, health promotion, health protection

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü sağlığı “yalnızca hastalık veya sakatlığın olmayışı değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal yönden tam bir iyilik hali” olarak tanımlamaktadır (WHO, 2022). Hasta bakımında kullanılan rutin tedavilerin yanında destekleyici tedavileri dahil etmek, biyopsikososyal yönden tam bir iyilik halinin kazanılması ve korunmasına yardımcı olacaktır (Karayağız Muslu & Conk, 2011). Tam bir iyilik halini sağlamak adına bireylerin üzerindeki hastalık etkilerini en aza indirmek ve yaşıam standartlarını optimum seviyeye çıkarmak için rehabilitasyon programları geliştirilmelidir (Çevik Akyıl & Şengül, 2022). Rehabilitasyon programlarının istenilen amaçlara ulaşabilmesi için destek alınan uygulamalardan biri de hayvan destekli uygulamalardır (İncazlı ve ark., 2016). Hayvan destekli uygulamanın; sağlığın korunmasında, geliştirilmesinde, hastalıkların sebep olduğu bedensel, ruhsal ve sosyal etkilerin azaltılmasında faydası vardır (Çevik Akyıl & Şengül, 2022). Bu derlemenin amacı sağlığın geliştirilmesi sürecinde hayvan destekli uygulamaların rolünü ve biyopsikososyal sağlık üzerindeki etkilerini literatür eşliğinde incelemektir.

Hayvan Destekli Uygulamaların Tarihsel Süreci

Hayvan destekli uygulama, sağlığı bozulan bireylere kaliteli bir yaşıam sunma amacıyla tıbbi tedavinin yanı sıra insan-hayvan etkileşimi ile yapılan non-farmakolojik uygulama yöntemidir (Çakıcı & Kök, 2020). Hayvan destekli uygulama, bakıma ve tedaviye ihtiyacı olan bireylerin iyileştirilme süreçlerine hayvanların dahil olduğu sağlık uygulamalarıdır (Bert et al., 2016). Florence Nightingale evcil hayvanların tedavideki yerini şu şekilde vurgulamıştır: “Özellikle kronik hastalıkların tedavi ve rehabilitasyonunda küçük bir ev hayvanı hastalar için çoğunlukla mükemmel bir arkadaştır” (Morrison, 2007).

İnsanoğlu ve hayvanlar arasındaki etkileşim, tarih öncesi döneme kadar uzanmaktadır (Lai ve ark., 2009). Bu etkileşime mağara ve taşlara çizilen hayvan figürleri, Mısır’da evcil hayvanlarıyla birlikte gömülen insanlar ve Antik Yunan’da köpeklerin tükürüklerinin tedavi amaçlı kullanılması kanıttır (Ada, 2021). Yunan mitolojisinde sağlık tanrısı olan Asklepios döneminde de köpek ve yılanların tedavide rol oynadığı belirtilmiştir (İncazlı ve ark., 2016). Aydınlanma çağında çocukların ve öğrenme güçlüğü olan bireylerin topluma katılımını sağlamak için hayvanlar kullanılmaya başlanmıştır (İncazlı ve ark., 2016).

Tedaviye hayvanların katıldığını belirten ilk uygulama 1792’de İngiltere’de akıl hastalarına çiftlik hayvanları ile yapılmıştır (Demiralay ve ark., 2020). Saralı hastalara evcil hayvanlar ile ilk terapi 1867 yılında uygulanmıştır (İncazlı ve ark., 2016; Özkul, 2014). "Psikanaliz biliminin kurucusu" olarak bilinen Sigmund Freud’un, 1930’lu yıllarda psikoterapi seansları esnasında en sevdiği köpeği Jofi’yi kullandığında hayvan destekli uygulamanın savunucusu olduğu bildirilmiştir (Eggiman, 2006). Amerikan Ordusu Hastanesi, 1944 yılında savaşıta ruhsal olarak etkilenen askerlerin tıbbi tedavi ve bakımı için hayvanlardan yararlanmıştı (Özsoy & Yıldırım, 2012). Çocuk psikoterapisti olan Boris Levinson, 1960’lı yıllarda tesadüfen iletişim kurmakta zorluk çeken 9 yaşındaki bir çocuğun, psikoterapi seansları esnasında Levinson’ın köpeği Jingles yanlarına oturduğunda iletişim kurmaya başladığını fark etmiş ve böylece Levinson, “Hayvan Destekli Uygulamanın babası” olarak tanınmıştır (Ernst, 2014). Destekleyici terapi uygulaması olarak 1973 yılında Colorado Çocuk Psikiyatri Hastanesi’nde evcil hayvanlardan köpekler kullanılmış, 1980’de Amerika Birleşik Devletleri’nde tedavi hayvanlarının sertifikasyonundan sorumlu en büyük organizasyon olan Delta Birliği adında sivil toplum kuruluşu kurulmuştur (Morrison, 2007; Delta Society, 2009).

Ülkemizde ise hayvan haklarıyla alakalı hukuki çalışmalar ilk olarak “Hayvanları Koruma Kanunu” ile meydana gelmiş olup, Antalya’da zihinsel ve ruhsal hastalığı olan fertlerin tedavisi için “Yunusla Terapi Derneği” 2010 yılında açılmıştır (Özsoy & Yıldırım, 2012).

Hayvan Destekli Uygulamalar için Uygun Hayvanların Belirlenmesi

Hayvan destekli uygulamalarda cana yakın halleri, yetenekleri ve zekâları nedeniyle en çok tercih edilen hayvan köpeklerdir (Parra ve ark., 2022). İnsan davranışına uyum sağlama, insan beden dilini okuma ve buna karşılık verme kabiliyetleri ve eğitilebilirlikleri dikkate alındığında köpekler, hayvan destekli uygulamalarda en çok kullanılan hayvanlardan biridir (Hüsgen ve ark., 2022). Köpeklere ek olarak kedilerin evcil hayvan sahibinin sağlığı üzerinde olumlu etkileri nedeniyle popüler bir evcil hayvan haline geldiği bildirilmektedir (Nagasawa ve ark., 2020). Atların ise fiziksel rehabilitasyon uygulamalarında sıklıkla kullanıldığı, ruhsal ve sosyal sağlığı olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir (Llambias ve ark., 2016). Yaygın olarak kullanılan köpek, kedi ve at dışında; kuş, balık, yunus, papağan, böcek ve kaplumbağalarla yapılan çalışmalar da mevcuttur (Ko ve ark., 2016; Cherniack & Cherniack, 2014; Shiloh ve ark., 2003). Son dönemlerde gine domuzları da fiziksel ve zihinsel tedavi için hayvan destekli uygulamalara dahil olmuştur (Fitria ve ark., 2022).

Hayvanların belirlenmesi ve kullanılması sürecinde dikkat edilmesi gerekenler şunlardır:

- Hayvan destekli uygulamalarda yer verilen hayvanların yapılacak tedaviye uygun olarak türleri, yaşları, cinsiyeti ve niteliklerine dikkat edilmelidir (AAII, 2022).
- Tüy dökmeyen, düzenli olarak temizliği yapılan, aşılanan bir hayvan seçilerek anti-alerjen bir tozla ön tedaviden geçirilmelidir (Friesen, 2010).
- Tüm hayvanların güncel aşıları olmalı ve sağlık durumlarına ilişkin dosyada tutulan kayıtları olmalıdır (Mallon ve ark., 2010).
- Tedavinin eksik kalmaması için minimum altı ay devam edebilecek özellikte refakatçi hayvan seçilmelidir (AAII, 2022).
- Kullanılan hayvanların üç yılda bir gibi belirli aralıklarla değerlendirilerek, duruma göre belgelenmesi tavsiye edilmektedir (AAII, 2022).
- Tüm hayvanların sağlıklı olmasını sağlayan idari politikalar yürürlükte olmalıdır (Mallon ve ark., 2010).
- Seçilecek hayvanlar kuyruk sallama, yalanma gibi stres belirtileri açısından gözlemlenmelidir (Friesen, 2010).
- Hayvanların alışık olmadığı insanlara-hayvanlara, birden duydukları sese, karmaşık ortamlara, eğiticisinin emirlerine karşı gösterdiği reaksiyonlar tespit edilmelidir (AAII, 2022).
- Küçük hayvanların nakli sırasında hayvanlar kafese alınarak perdeler veya opak malzemelerle örtülmeli, hastalar tarafından kullanılmayan servis asansörlerinde taşınmalıdır (Murthy ve ark., 2015).

Hayvan Destekli Uygulamaların Etki Mekanizmaları

Hayvan destekli uygulamalar, hastalığın çeşidine ve kişinin niteliklerine göre farklı mekanizmaları ile etki etmektedir (Parra ve ark., 2022). Bu mekanizmalar kendi içinde gruplandırılmakla birlikte aslında iç içe mekanizmalardır. Bu mekanizmalar affektif-duygusal, psikolojik, oyun, psikosomatik ve fiziksel olmak üzere beş çeşit mekanizma ile açıklanmaktadır (Ballarini, 2003).

Affektif-duygusal mekanizma: İnsan-hayvan arasındaki etkileşiminin en yüksek olduğu düşünülen bu mekanizmanın böbrek üstü bezi ve kortikosteroid hormonlarını harekete geçirerek tansiyon, solunum hızı ve nabzın düşmesini sağladığı bildirilmiştir (Kim ve ark., 2021).

Psikolojik uyarı: İnsan hayvan arasındaki etkileşim güçlü bir psikolojik uyarıcı olup, refakatçi hayvanın varlığının kişiyi mevcut problemlerinden uzaklaştırdığı belirtilmiştir (Luksaite ve ark., 2022).

Oyun mekanizması: Hasta birey sahiplendiği evcil hayvanıyla oynayarak bedeni için egzersiz yapmasının yanı sıra hayvanın bir hareketine tebessüm etmesinin de hastalık durumunun iyiyeye gitmesinde önemli rolü olduğu bildirilmiştir (Holder ve ark., 2020).

Psikosomatik mekanizmalar: Birçok bedensel hastalığın esasında psikolojik faktörlerden etkilendiği ve hayvan destekli uygulamalarda kullanılan duygusal, psikolojik, oyun mekanizmalarının farklı psikosomatik etkiler sağladığı bildirilmiştir (Tahan ve ark., 2022; Ballarini, 2003).

Fiziksel mekanizma: Kedi ya da köpeklerle yapılan yürüyüşler, su canlıları ile oynanılan oyunlar bireyin fiziksel aktivitesinin artmasını sağlayarak, bireyin sağlığını olumlu yönde etkileyen bir faktör olmaktadır (Karayağız Muslu & Conk, 2011).

Hayvan Destekli Uygulamaların Sağlığın Geliştirilmesindeki Rolü

Hayvan destekli uygulamalar, son zamanlarda birçok sağlık sorununa yönelik iyileştirme yöntemi olarak kullanılmakta ve olumlu geri dönüşler sağlanmaktadır (Tahan ve ark., 2022; Çakıcı & Kök, 2020). İnsan ve hayvan arasındaki ilişkilere dayanan bu uygulamalarda duygusal bağ ve karşılıksız bir sevgi oluşur. Bu etkileşim kişinin özgüvenini artırmasına, hastalığı varsa semptomlarını hafifletmesine ve yaşam kalitesini artırmasına katkı sağlar (Tahan ve ark., 2022). Hemşireler hayvan destekli uygulamaları hastanelerde, huzurevlerinde, bakım evlerinde, ev ziyaretlerinde ekip ile veya kendileri uygulayabilmektedir. Bu uygulamalar, bireyin hayvan ile etkileşimini, bireyin duygu-düşüncelerini ifade etmesini ve güvenli çevre oluşturmaya yönelik girişimleri desteklemektedir (Yordy ve ark., 2022; Demiralay ve ark., 2020).

Kronik Hastalıkların Tedavisi ve Bakımında Kullanımı

Hayvan destekli uygulamalar psikiyatri (Llambias ve ark., 2016), pediatri (Yordy ve ark., 2022), geriatri (Parra ve ark. 2022) gibi hemşirelik bakımının ve rehabilitasyonun ön planda olduğu alanlarda özellikle de yaşlılar (Parra ve ark. 2022), engelliler (Llambias ve ark., 2016), çocuklar (Yordy ve ark., 2022) gibi toplumdaki risk gruplarında sıklıkla kullanılmaktadır.

Kronik hastalıklara bağlı ölüm oranı dünyadaki tüm ölümlerin %74'üne karşılık gelmektedir (WHO, 2022). Rehabilitasyon gerektiren hipertansiyon, miyokard enfarktüsü, inme, demans, kanser, solunum sistemi hastalıkları gibi kronik hastalıkların tedavisinde alternatif tedavi olarak hayvan destekli uygulamalarda kullanılmaktadır (Çevik Akyıl & Şengül, 2022). İnsan-hayvan etkileşiminin kronik hastalığı olan bireyin öz yeterliliğini artırdığı, kardiyovasküler hastalık riskini düşürdüğu, tedaviye uyumu artırdığı belirtilmektedir (Demiralay & Keser, 2019).

İsveç'te yapılan bir çalışmada, evcil hayvan sahibi olanların, diyabet ve hipertansiyon kaynaklı belirtilerin, evcil hayvan sahibi olmayan bireylere göre daha az olduğu belirtilmiştir (Müllersdorf ve ark., 2010). Bir araştırmada toplum içindeki bir grup hipertansiyon hastasından yanlarında köpek varken ve köpek yokken konuşmaları istendiğinde, köpeğin olduğu ortamda konuşan hipertansiyon hastalarının diyastolik kan basıncının, köpeğin olmadığı ortamda konuşanlara oranla daha düşük olduğu bildirilmiştir (Barker ve ark., 2010). Yapılan başka bir çalışmada da hayvan destekli uygulamaların kan basıncı ve nabızı azalttığı bildirilmiştir (Krause-Parello & Kolassa, 2016). Miyokard enfarktüsü geçiren ve köpeklerini günde üç kez on beş dakika boyunca gezdiren bireylerin, hayvan destekli uygulamalar ile bisiklet egzersiz kapasitelerini geliştirdiği belirtilmiştir (Ružić ve ark., 2011).

İnme sonrası yapılan hayvan destekli uygulamanın etkisinin incelendiği randomize kontrollü bir araştırmada, deney grubundaki hastaların yürüyüş performansı ve solunum fonksiyonlarında anlamlı ölçüde iyileşme olduğu belirtilmiştir (An & Park, 2021). Felçli hastalara köpeklerle yapılan hayvan destekli uygulama sonucunda yürüyüş şekillerinde ve hızlarında gelişmeler bildirilmiştir (Muñoz Lasa ve ark., 2015).

Yapılan bir çevrimiçi anket çalışmasında, köpeklerle yürüyüş yapmanın bireyleri fiziksel aktiviteye teşvik ettiği bildirilmiştir (Oka & Shibata, 2009). Köpek sahiplerinin, köpeklere sahip olmayan bireylere göre parkları ziyaret etme olasılıkları daha yüksek olduğundan yürüyüş yapma zamanları daha fazla olmaktadır (Temple ve ark., 2011).

Kemoterapi alan çocuklara yapılan hayvan destekli uygulama sonucunda; çocukların hastane ortamına daha hızlı oryante oldukları, ağrılarının ve stres düzeylerinin azaldığı, iştahlarının ve motivasyonlarının arttığı, ağrılı işlemlere yönelik kabul düzeylerinin arttığı bildirilmiştir (Silva & Oso'rio, 2018). Radyoterapi alan kanser hastalarına yapılan hayvan destekli uygulama sonucunda, radyoterapinin yan etkisi olan anksiyetenin azalıp, hastaların sakinleştiği belirtilmiştir (Johnson ve ark., 2008). Meme kanserli bireylerde ise yalnızlığı ve ajitasyonu azalttığı belirtilmiştir (White ve ark., 2015). Akciğer nakli olan hastaların hastaneden ayrılma zamanlarına olumlu etkisi olan hayvan destekli uygulamanın; ağrıları azalttığı, mental durumu iyileştirmesi ve fiziksel aktiviteye teşviği artırması ile hastaların rahat soluk alıp vermesini sağlayarak hayatlarını aktif sürdürebildiği bildirilmiştir (Holleman ve ark., 2016). Kolorektal kanser tanısı almış bireylerden alınan idrar numunelerinin köpeklere koklatılması ile köpeklerin kanserli idrarı tespit etmeleri sonucunda, hayvan destekli uygulamanın kanser tedavisindeki rolünün yanı sıra aynı zamanda hastalığın erken tanısında da faydalı olduğu tespit edilmiştir (Sonoda ve ark., 2011).

Ruhsal Sorunların Bakım ve Tedavisinde Kullanımı

Hayvanların arkadaşlık gereksinimini karşılaması nedeniyle depresyon ve yalnızlık duygularını azaltmakta ve sosyalleşmeyi sağladığı bildirilmektedir (Beverland ve ark., 2008; Pamuk, 2015). Majör depresyon hastalarında köpeklerle yapılan hayvan destekli uygulama sonucunda hastaların kaygı düzeylerinin etkili bir şekilde düştüğü belirtilmektedir. Coakley & Mohaney (2009) çalışmasında genel bakım birimlerindeki hastaların bir köpek ziyaretinden sonra kendilerini mutlu, rahatlamış, tatmin olmuş, gevşemiş, bağlı ve huzurlu hissettikleri belirtilmektedir. Travma sonrası stres bozukluğu yaşıyan gazilerde at destekli uygulama yapılan bir çalışma sonucunda stres düzeylerinde azalma olduğu bildirilmiştir (Fisher ve ark., 2021).

Hayvan destekli uygulamanın, şizofreni tedavisinde de etkili olduğu öne sürülmekte olup, hayvanların şizofrenide belirtilerin iyileştirilmesindeki mekanizması oksitosin seviyesine dayandırılmaktadır (Pedersen ve ark., 2011). İnsan-hayvan etkileşiminin de oksitosin seviyesini artırdığı bildirilmiştir (Hawkins ve ark., 2019). Şizofreni tanılı hastalara köpeklerden faydalanarak yapılan bir hayvan destekli uygulama çalışmasında hastaların benlik saygılarının arttığı, psikiyatrik ve emosyonel semptomlarda ise azalmalar olduğu belirtilmiştir (Bert ve ark., 2016). Ayrıca şizofreni hastalarına yapılan hayvan destekli uygulamanın anhedoniyi de tedavi ettiği belirtilmiştir (Nathans-Barel ve ark., 2005).

Yaşlılar, Engelliler, Çocuklar Gibi Özel Grupların Bakım ve Tedavisinde Kullanımı

Pediatric alanındaki evcil hayvan uygulamaları; çocukları ağrı algısından uzaklaştırdığını, arkadaşlık duygusunu ve evle ilgili rahatlatıcı düşünceleri etkinleştireceğini bildirmiştir (Coakley & Mahoney, 2009). Hayvan destekli uygulamalar özellikle davranışsal ve gelişimsel bozuklukları olan çocuklar için umut verici bir müdahaledir (Hüsgen ve ark., 2022). Uygulama

hayvanları ile etkileşim halinde olan gelişimsel bozukluğu olan çocuklarda, çevrelerine karşı bilinçlenme ve sosyalleşme isteklerinde artış olduğu belirtilmiştir (Martin & Farnum, 2002). At destekli tedavi uygulanan çocuklarda, geleneksel konuşma terapisi alan çocuklara göre konuşma ve öğrenme kabiliyetlerinin daha çok arttığı bildirilmiştir (Macauley & Guitierrez, 2004).

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB)'na sahip çocuklarda hayvan destekli uygulamanın sosyal etkileşim ve iletişimi geliştirdiği, stresi azalttığı bildirilmiştir (Wijker ve ark., 2020). OSB'li 2-16 yaş arası çocuk ve ergenlerde hayvan destekli uygulamaların etkinliğini inceleyen sistematik bir derleme sonucunda ortaya çıkan kanıtlar, hayvan destekli uygulamaların OSB'li çocuk ve ergenlerin zihinsel, fiziksel, duygusal, davranışsal ve sosyal alanları üzerinde pozitif etkisi olabileceğini göstermektedir (Rehn ve ark., 2023). 18-60 yaş arası ve IQ 80 veya üzeri olan Otizm Spektrum Bozukluğuna sahip yetişkinlerde ise köpek destekli terapinin uygulandığı randomize kontrollü bir çalışmada stres ve agorafobi semptomlarının azaldığı gösterilmiştir (Wijker ve ark., 2020).

Demanslı yaşlı bireyler üzerine yapılan çalışmalarda evcil hayvan varlığında bireylerin gülümsemek ya da konuşmak gibi sosyal davranışların daha fazla sergilendiğı belirtilmiştir (Cherniack & Cherniack, 2014; Ritchie ve ark., 2021). Hayvan destekli uygulama yapılan demanslı yaşlı bireylerde mini mental test skorunun arttığı ve geriatrik depresyon puanlarının düştüğü bildirilmiştir (Moretti ve ark., 2011). Köpeklerden yararlanarak hayvan destekli uygulamanın gerçekleştirildiğı bir diğer çalışmada demans hastalarının kortizol seviyeleri ölçüldüğünde stres düzeylerinde azalma olduğu; zevk, motor aktivite ve genel uyanıklık durumunda ise artış olduğu belirtilmiştir (Rodríguez-Martínez ve ark., 2021).

Alzheimer'lı bireylerde akvaryumdaki balıkların hastaların yemek yedikleri alanlara yerleştirilmesi şeklinde yapılan hayvan destekli uygulama sonucunda hastaların besin alımlarının ve ağırlıklarının arttığı belirtilmiştir (Bert ve ark., 2016).

Hayvan Destekli Uygulamaların Riskleri ve Kontrolü

Yaşlı bireylerin rahatsızlıklarının tedavi ve bakımında hayvanların kullanılmasının potansiyel faydalarının yanı sıra yönetilmesi gereken riskli durumlarda mevcuttur (Cherniack & Cherniack, 2014). İnsan ve hayvan arasında gelişen etkileşim ve duygular, bir bağlanma olarak ifade edilmektedir. İnsanlar arasındaki etkileşimde bir üstünlük mücadelesi varken, insan hayvan etkileşiminde ise menfaat ve üstünlük mücadelesi olmadığı için insanları daha çok mutlu ettiği ve bağlanmayı artırdığı belirtilmiştir (Kaya & Bektaş, 2019). Evcil hayvana sahip bireylerin bu hayvanları ailelerinden biri olarak görüp onlara bağlandıkları, hayvanlarının hayatlarını kaybetmeleri durumunda farklı problemlerin ortaya çıkacağı öngörülmüştür (Pamuk, 2015). Örneğin evcil hayvanlarını kaybetmelerini durumunda yakınlarını kaybetmiş gibi yas tepkisi gösterebilirler (Cherniack & Cherniack, 2014).

Hayvan destekli uygulamaların, açık yarası bulunan, bağışıklık sistemi baskılanmış ya da alerjisi olan bireylere uygulanmasında riskli olabileceğı belirtilmektedir (Karayağız Muslu & Conk, 2011). Hayvanlar ayrıca insanlarda enfeksiyon ve travmaya neden olma riskine sahip olmakla birlikte, hayvan ısırmaları ya da tırmalamaları sonucunda travmatik yaralanmalarda oluşturabilmektedir (Cherniack & Cherniack, 2014). Başka bir konu da bireyin hayatı süresince hayvanlar ile etkileşiminin nasıl olduğunun bilinmesi önemlidir. Mesela hayvanlara karşı korkusu olan, kötü anılara sahip bireylerde hayvan destekli uygulama, diğer bireylere göre aynı tesiri vermeyecektir (Pamuk, 2015). Bu sebeple hayvan destekli uygulamalardan en güvenli ve faydalı sonucu almak için hekim, hemşire, veteriner, halk sağlığı uzmanı ve terapistlerden oluşan multidisipliner ekip dayanışması yapılmalıdır (Cevizci ve ark., 2009). Bu multidisipliner ekip içerisinde hemşirelik uygulamaları önemli bir yere sahiptir. NIC içinde,

bireyin hayvan ile etkileşime geçmesini destekleme, bireyin duygularını ifade etmesini sağlama, etkileşim için güvenli çevre oluşturma gibi girişimler yer almaktadır (Dochterman & Bulechek, 2004). Hayvan destekli uygulamanın alanında eğitim almış uzman kişilerce uygulanması bireylerin ve hayvanların sağlığı için faydalı olacaktır (Karayağız Muslu & Conk, 2011). Hayvan destekli uygulamalarda risklerin azaltılması multidisipliner ekip işiyle gerçekleştirilen özenli planlamaya, yazılı rehberler ve kılavuzlara, personel eğitimi ve denetlemelere bağlıdır (Cevizci ve ark., 2009).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sağlığın korunması ve geliştirilmesinde, insan hayvan etkileşiminin olumlu etkisi inkâr edilemez. Hayvan destekli uygulamalar, bireylerin biyopsikososyal sağlığını destekleyen non-farmakolojik yöntemlerdir. Bu uygulamalar bireylerin psikolojik durumunu olumlu yönde etkileyerek, stresi azaltmakta ve sosyal bağları güçlendirmektedir. Ayrıca, fiziksel aktiviteyi teşvik etme konusundaki etkileriyle de sağlığı desteklemektedir. Bireylerin sağlığının geliştirilmesinde, yaşam kalitesinin artırılmasında diğer tedavilere ek olarak kullanılabilir bu uygulamaların yararlarıyla ilgili yapılan çalışmaların artırılması ve özümsemesi için kanıt dayalı uygulamaların hayata geçirilmesi desteklenmelidir. Hemşireler tarafından hayvan destekli uygulamalara ilişkin çalışmaların artırılması, programların geliştirilmesi ve etki mekanizmasına göre farklı yaş gruplarında hayvan destekli uygulamaların etkinliğinin değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Finansal Destek: *Bu çalışma, kamu, ticari veya kar amacı gütmeyen sektörlerdeki herhangi bir fon kuruluşundan bir hibe almamıştır.*

Çıkar Çatışması: *Yazar(lar) herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.*

Hakem değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*

Yazar Katkıları:

Araştırma fikri: AD

Çalışmanın tasarımı: AD, SG

Çalışma için veri toplama: AD, SG, SY, ZK, RND

Makalenin hazırlanması: SY, ZK, RND

Eleştirel olarak gözden geçirmek: AD

Yayınlanacak versiyonun nihai onayı: AD, SG, SY, ZK, RND

KAYNAKLAR

Ada, D. N. (2021). Hayvan destekli terapi merkezlerinin mimari tasarım kriterlerinin incelenmesi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Konya Ticaret Odası Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

An, H. J., & Park, S. J. (2021). Effects of animal-assisted therapy on gait performance, respiratory function, and psychological variables in patients post-stroke. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(11), 1-13. <https://doi.org/10.3390/ijerph18115818>

Animal Assisted Intervention International (AAII) (2022). Animal Assisted Intervention *International Standards of Practice*. <https://aai-int.org/wp-content/uploads/2022/07/AAII-Standards-and-Comp-June-24-2022-.pdf>

- Ballarini, G. (2003). Pet therapy animals in human therapy. *Acta Biomedica*, 74(2), 97- 100. <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:5430358>
- Barker, S. B., Knisely, J. S., McCain, N. L., Schubert, C. M., & Pandurangi, A. K. (2010). Exploratory study of stress-buffering response patterns from interaction with a therapy dog. *Anthrozoos*, 23(1), 79–91. <http://dx.doi.org/10.2752/175303710X12627079939341>
- Bert, F., Gualano, M. R., Camussi, E., Pieve, G., Voglino, G., & Siliquini, R. (2016). Animal assisted intervention: A systematic review of benefits and risks. *European Journal of Integrative Medicine*, 8(5), 695–706. <https://doi.org/10.1016/j.eujim.2016.05.005>
- Beverland, M. B., Farrelly, F., & Lim, E. A. C. (2008). Exploring the dark side of pet ownership: Status- and control-based pet consumption. *Journal of Business Research*, 61(5), 490–496. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jbusres.2006.08.009>
- Cevizci, S., Erginöz, E., & Baltaş, Z. (2009). İnsan sağlığının iyileştirilmesine yönelik hayvan destekli tedaviler. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(3), 263-272. <https://www.acarindex.com/pdf/acarindex-98deed88-fdbe.pdf>
- Cherniack, E. P., & Cherniack, A. R. (2014). The benefit of pets and animal-assisted therapy to the health of older individuals. *Current Gerontology and Geriatrics Research*, 2014 (623203), 1-9. <https://doi.org/10.1155/2014/623203>
- Coakley, A. B., & Mahoney, E. K. (2009). Creating a therapeutic and healing environment with a pet therapy program. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 15(3), 141-6. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2009.05.004>
- Çakıcı, A., & Mehmet, K. Ö. K. (2020). Hayvan destekli tedavi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(1), 117-130. <https://doi.org/10.18863/pgy.526378>
- Çevik Akyıl, R., & Şengül, B. N. (2022). Kronik Hastalıklarda Hayvan Destekli Terapi. *Hemşirelik Bilimi Dergisi*, 5(2), 101-108. <https://doi.org/10.54189/hbd.1065987>
- Delta Society. (2009). What is animal-assisted activity and animal-assisted therapy. <http://www.deltasociety.org/>
- Demiralay Ş., Keser İ., & Çaynak, S. (2020). Hemşirelik Girişimi Olarak Hayvan Destekli Uygulamaların Kullanımı: Sistematik Derleme. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 11(3), 239-250. <https://dx.doi.org/10.14744/phd.2020.82474>
- Demiralay, Ş., & Keser, İ. (2019). Ruh sağlığını koruma ve iyileştirmede hayvan destekli uygulamaların kullanımı. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 9(2), 219-224. <http://dx.doi.org/10.13114/MJH.2019.486>
- Dochterman, J. M., & Bulechek, G. M. (Eds.). (2004). *Nursing Interventions Classification (NIC) (4th ed.)*. St. Louis, MO: Mosby.
- Eggiman, J. (2006). Cognitive-behavioral therapy: a case report. *Animal-Assisted Therapy. Topics in Advanced Practice Nursing eJournal*, 6(3), 1-7. <http://www.medscape.com/viewarticle/545439>
- Ernst, L. (2014). Animal-assisted therapy: An exploration of its history, healing benefits, and how skilled nursing facilities can set up programs. *Annals of Long-Term Care*, 22(10), 27-32.
- Fisher, P. W., Lazarov, A., Lowell, A., Arnon, S., Turner, J. B., Bergman, M., Ryba, M., Such, S., Marohasy, C., Zhu, X., Suarez-Jimenez, B., Markowitz, J. C., & Neria, Y. (2021).

- Equine-assisted therapy for posttraumatic stress disorder among military veterans: An open trial. *The Journal of Clinical Psychiatry*, 82(5), 21m14005. <https://doi.org/10.4088/JCP.21m14005>
- Fitria, L., Wijayanti, N., Arisuryanti, T., & Salasia, S. I. O. (2022). Health comparison between guinea pigs raised in uncontrolled and controlled environments. *Veterinary World*, 15(6), 1575-1582. <https://doi.org/10.14202/vetworld.2022.1575-1582>
- Friesen, L. (2010). Exploring animal-assisted programs with children in school and therapeutic contexts. *Early Childhood Education Journal*, 2010(37), 261–267. <https://doi.org/10.1007/s10643-009-0349-5>
- Hawkins, N., Jeong, S., & Smith, T. (2019). New graduate registered nurses' exposure to negative workplace behaviour in the acute care setting: An integrative review. *International Journal of Nursing Studies*, 2019(93), 41–54. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2018.09.020>
- Holder, T. R. N., Gruen, M. E., Roberts, D. L., Somers, T., & Bozkurt, A. (2020). A systematic literature review of animal-assisted interventions in oncology (Part II): Theoretical mechanisms and frameworks. *Integrative Cancer Therapies*, 2020(19), 1-18. <https://doi.org/10.1177/1534735420943269>
- Holleman, K., Holland, T., West, L., & Snyder, L. (2016). The positive outcomes for patients receiving animal assisted therapy. *The Journal of Heart and Lung Transplantation*, 35(4), 342. <https://doi.org/10.1016/j.healun.2016.01.980>
- Hüsgen, C. J., Peters-Scheffer, N. C., & Didden, R. (2022). A systematic review of dog-assisted therapy in children with behavioural and developmental disorders. *Advances in Neurodevelopmental Disorders*, 2022(6), 1-10. <https://doi.org/10.1007/s41252-022-00239-9>
- İncazlı, S. B., Özer, S., & Yıldırım, Y. (2016). Rehabilitasyon hemşireliğinde hayvan destekli uygulamalar. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(2), 88-93.
- Johnson, R. A., Meadows, R. L., Haubner, J. S., & Sevedge K. (2008). Animal-assisted activity among patients with cancer: effects on mood, fatigue, self-perceived health, and sense of coherence. *Oncology Nursing Forum*, 35(2), 225-32. <https://doi.org/10.1188/08.ONF.225-232>
- Karayağız Muslu, G., & Conk, Z. (2011). Hayvan destekli uygulamalar ve çocuklarda kullanımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 4(2), 83-880. <http://hdl.handle.net/20.500.12397/4589>
- Kaya, H., & Bektaş, M. (2019). Çalışan bireylerin evcil hayvanlara bağlanma nedenlerine ilişkin nitel bir çalışma. *Mediterranean Journal of Humanities*, 9(2), 401-417.
- Kim, S., Nam, Y., Ham, M. J., Park, C., Moon, M., & Yoo, D. H. (2021). Neurological mechanisms of animal-assisted intervention in Alzheimer's disease: A hypothetical review. *Frontiers in Aging Neuroscience*, 13(1), 1-9. <https://doi.org/10.3389/fnagi.2021.682308>
- Ko, H. J., Youn, C.H., Kim, S.H., & Kim, S.Y. (2016). Effect of pet insects on the psychological health of community-dwelling elderly people: A single-blinded randomized controlled trial. *Gerontology*, 62(2), 200-209. <https://doi.org/10.1159/000439129>

- Krause-Parello, C. A., & Kolassa, J. (2016). Pet therapy: enhancing social and cardiovascular wellness in community dwelling older adults. *Journal of Community Health Nursing*, 33(1), 1-10. <https://doi.org/10.1080/07370016.2016.1120587>
- Lai, N. M., Chang, S. M. W., Ng, S. S., Tan, S. L., Chaiyakunapruk, N., & Stanaway, F. (2019). Animal-assisted therapy for dementia. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 2019(1), 1-14. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD013243>
- Llambias, C., Magill-Evans, J., Smith, V., & Warren, S. (2016). Equine-assisted occupational therapy: increasing engagement for children with autism spectrum disorder. *The American Journal of Occupational Therapy*, 70(6), 1-9. <https://doi.org/10.5014/ajot.2016.020701>
- Luksaite, J., Zokaityte, E., Starkute, V., Sidlauskiene, S., Zokaityte, G., & Bartkiene, E. (2022). Personalized strategy for animal-assisted therapy for individuals based on the emotions induced by the images of different animal species and breeds. *Animals*, 12(5), 1-16. <https://doi.org/10.3390/ani12050597>
- Macauley, B. L., & Guterrez, K. M. (2004). The effectiveness of hippotherapy for children with language-learning disabilities. *Communication Disorders Quarterly*, 25(4), 205–217. <https://doi.org/10.1177/15257401040250040501>
- Mallon, G.P., Ross, S.B., Klee, S., & Ross, L., (2010). Designing and implementing animal assisted therapy programs in health and mental health organizations. Inside Fine, A. H. (Ed.). *Handbook on animal-assisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice*. Amsterdam; Boston: Elsevier/Academic. (3rd edition, p. 140-141).
- Martin, F., & Farnum, J. (2002). Animal-assisted therapy for children with pervasive developmental disorders. *Western Journal of Nursing Research*, 24(6), 657–670. <https://doi.org/10.1177/019394502320555403>
- Moretti, F., De Ronchi, D., Bernabei, V., Marchetti, L., Ferrari, B., Forlani, C., Negretti, F., Sacchetti, C., & Atti, A.R. (2011). Pet therapy in elderly patients with mental illness. *Psychogeriatrics*, 11(2), 125-129. <https://doi.org/10.1111/j.1479-8301.2010.00329.x>
- Morrison, M. L. (2007). Health benefits of animal-assisted interventions. *Complementary Health Practice Review*, 12(1), 51-62. <https://doi.org/10.1177/1533210107302397>
- Muñoz Lasa, S., Máximo Bocanegra, N., Valero Alcaide, R., Atín Arratibel, M. A., Varela Donoso, E., & Ferriero, G. (2015). Animal assisted interventions in neurorehabilitation: a review of the most recent literature. *Neurologia (Barcelona, Spain)*, 30(1), 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.nrl.2013.01.012>
- Murthy, R., Bearman, G., Brown, S., Bryant, K., Chinn, R., Hewlett, A., George, B.G., Goldstein, E.J., Holzmann-Pazgal, G., Rupp, M.E., Wiemken, T., Weese, J.S., & Weber, D. (2015). Animals in healthcare facilities: recommendations to minimize potential risks. *Infection Control & Hospital Epidemiology*, 36(5), 495-516. <https://doi.org/10.1017/ice.2015.15>
- Müllersdorf, M., Granström, F., Sahlqvist, L., & Tillgren, P. (2010). Aspects of health, physical/leisure activities, work and socio-demographics associated with pet ownership in Sweden. *Scandinavian Journal Public Health*, 38(1), 53-63. <https://doi.org/10.1177/1403494809344358>

- Nagasawa, T., Ohta, M., & Uchiyama, H. (2020). Effects of the characteristic temperament of cats on the emotions and hemodynamic responses of humans. *PloS one*, *15*(6), e0235188. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0235188>
- Nathans-Barel, I., Feldman, P., Berger, B., Modai, I., & Silver, H. (2005). Animal-assisted therapy ameliorates anhedonia in schizophrenia patients. A controlled pilot study. *Psychother Psychosom*, *74*(1), 31-35. <https://doi.org/10.1159/000082024>
- Oka, K., & Shibata, A. (2009). Dog ownership and health-related physical activity among Japanese adults. *Journal of Physical Activity and Health*, *6*(4), 412-418. <https://doi.org/10.1123/jpah.6.4.412>
- Özkul, T. (2014). Türkiye’de hayvan destekli terapi uygulamalarından örnekler. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, *36*. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mutftd/issue/46999/590239>
- Özsoy, S., & Yıldırım, J. G. (2012). Hemşirelikte hayvan araştırmaları. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, *14*(1), 56-69. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hemarge/issue/52723/695427>
- Pamuk, D. (2015). Yaşlı bireylerin yaşamında evcil hayvanların rolü. *Mediterranean Journal of Humanities*, *5*(2), 297-306. <https://doi.org/10.13114/mjh.2015214573>
- Parra, E. V., Hernández Garre, J. M., & Pérez, P. E. (2022). Impact of dog-assisted therapy for institutionalized patients with dementia: A controlled clinical trial. *Alternative Therapies in Health and Medicine*, *28*(1), 26–31. <http://alternative-therapies.com/oa/index.html?fid=6707>
- Pedersen, C. A., Gibson, C. M., Rau, S. W., Salimi, K., Smedley, K. L., Casey, R. L., Leserman, J., Jarskog, L. F., & Penn, D. L. (2011). Intranasal oxytocin reduces psychotic symptoms and improves theory of mind and social perception in schizophrenia. *Schizophrenia Research*, *132*(1), 50-53. <https://doi.org/10.1016/j.schres.2011.07.027>
- Rehn, A. K., Caruso, V. R., & Kumar, S. (2023). The effectiveness of animal-assisted therapy for children and adolescents with autism spectrum disorder: A systematic review. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, *2023*(50), 101719. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2022.101719>
- Ritchie, L., Quinn, S., Tolson, D., Jenkins, N., & Sharp, B. (2021). Exposing the mechanisms underlying successful animal-assisted interventions for people with dementia: A realistic evaluation of the dementia dog project. *Dementia*, *20*(1), 66–83. <https://doi.org/10.1177/1471301219864505>
- Rodríguez-Martínez, M., De la Plana Maestre, A., Armenta-Peinado, J. A., Barbancho, M. Á., & García-Casares, N. (2021). Evidence of animal-assisted therapy in neurological diseases in adults: A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(24), 1-17. <https://doi.org/10.3390/ijerph182412882>
- Ružić, A., Miletić, B., Ružić, T., Peršić, V., & Laškarin, G. (2011). Regular dog-walking improves physical capacity in elderly patients after myocardial infarction. *Collegium Antropologicum*, *35*(2), 73-75. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22220408/>
- Shiloh, S., Sorek, G., & Terkel, J. (2003). Reduction Of state anxiety by petting animals in a controlled laboratory experiment. *Anxiety, Stress, and Coping*, *16*(4), 387-395. <https://doi.org/10.1080/1061580031000091582>

- Silva, N. B., & Oso'rio, F. L. (2018). Impact of an animal-assisted therapy programme on physiological and psychosocial variables of paediatric oncology patients. *PLoS one*, *13*(4), 1- 15. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0194731>
- Sonoda, H., Kohnoe, S., Yamazato, T., Satoh, Y., Morizono, G., Shikata, K., Morita, M., Watanabe, A., Morita, M., Kakeji, Y., Inoue, F., & Maehara, Y. (2011). Colorectal cancer screening with odour material by canine scent detection. *Gut*, *60*(6), 814–819. <https://doi.org/10.1136/gut.2010.218305>
- Tahan, M., Saleem, T., Sadeghifar, A., & Ahangri, E. (2022). Assessing the effectiveness of animal-assisted therapy on alleviation of anxiety in pre-school children: A randomized controlled trial. *Contemporary Clinical Trials Communications*, *11*(28), 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.conctc.2022.100947>
- Temple, V., Rhodes, R., & Higgins, J. W. (2011). Unleashing physical activity: an observational study of park use, dog walking, and physical activity. *Journal of Physical Activity and Health*, *8*(6), 766-774. <https://doi.org/10.1123/jpah.8.6.766>
- White, J. H., Quin, M., Garland, S., Dirkse, D., Wiebe, P., Hermann, M., & Carlson, L. E. (2015). Animal-assisted therapy and counseling support for women with breast cancer: an exploration of patient's perceptions. *National Library of Medicine*, *14*(5), 460–467. <https://doi.org/10.1177/1534735415580678>
- Wijker, C., Leontjevas, R., Spek, A., & Enders-Slegers, M. J. (2020). Effects of dog assisted therapy for adults with autism spectrum disorder: An exploratory randomized controlled trial. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *50*(6), 2153–2163. <https://doi.org/10.1007/s10803-019-03971-9>
- World Health Organization (WHO) (2022). Constitution. <https://www.who.int/about/governance/constitution>
- Yordy, B. M., Tuttle, M., & Meyer, J. M. (2022). Training school counselors and nurses to enhance collaboration through animal-assisted therapy. *Clinical Nurse Specialist*, *36*(4), 204–213. <https://doi.org/10.1097/NUR.0000000000000681>